

Flere i utdanning – på alle nivå

Barnehagedekningen er blitt bedre, og stadig flere barn tilbringer hele dagen i barnehagen. Elevtallet stiger både i grunnskolen og i videregående opplæring, og antallet som fortsetter i høyere utdanning øker. Kvinner har siden 1995 vært i flertall i høyere utdanning. I skoleåret 2004/05 var det for første gang flere kvinner enn menn som fullførte høyere utdanning med mer enn fire års varighet, men det er fortsatt flest menn som avlegger doktorgrad. En av fire personer i den norske befolkningen har høyere utdanning.

Hilde A. Hollås

Best barnehagedekning for 3-5-åringer

De siste 20 årene har barnehagedekningen for barn i alderen 1 til 5 år økt i takt med at småbarnsmødre i større grad deltar i arbeidslivet (Lohne 2006). I 1986 gikk 28 prosent av alle barn i denne aldersgruppen i barnehage, i 2005 hadde dekningsgraden økt til 76 prosent. De som ikke søker plass, er inkludert i beregningen av barnehagedekningen, mens barn i åpen barnehage ikke er med i disse beregningene. Åpne barnehager har ingen fast gruppe av barn, men tar imot barn sammen med foreldre eller andre voksne til lek og sosialt samvær. Dekningsgrad vil si antall barn i barnehage i prosent av alle barn i en bestemt aldersgruppe. Økt barnehagedekning er en politisk prioritering, og målet er full barnehagedekning innen utgangen av 2007.

Fra 2004 til 2005 har dekningsgraden økt med 4 prosentpoeng. Det har vært en økning for alle aldersgrupper og størst for barn i alderen 1-2 år, fra 48 prosent i 2004 til 54 prosent i 2005. Den beste barnehagedekningen finner man i aldersgruppen 3-5 år. Ni av ti barn i denne aldersgruppen hadde barnehageplass i 2005. Dekningsgraden i fylkene varierer fra 74 prosent i Hordaland til 82 prosent i Finnmark for barn 1 til 5 år.

I alt 231 400 barn hadde et barnehagetilbud i 2005, når en inkluderer de 7 900 i åpen barnehage. Dette er en økning på 10 900 barn fra året før. Ved utgangen av 2005 var det i underkant av 6 300 barnehager. Private barnehager utgjorde over halvparten av disse.

Økt antall heltidsplasser

Stadig flere barn tilbringer hele dagen i barnehagen. Andelen av alle barn fra 1 til 5 år som hadde heltidsplass, var 59 prosent i 2005, nesten 6 prosentpoeng høyere enn i 2004. Heltidsplasser i barnehage vil si oppholdstid på 33 timer eller mer per uke. Akershus og Oslo hadde den høyeste andelen barn med heltidsplass med 70 prosent. Lavest andel heltidsplasser hadde Hordaland med 57 prosent.

Andelen barn 1-2 år i barnehage med heltidsplass har hatt en stabil økning siden 1999 og var i 2005 på 77 prosent. Tilsvarende andel for barn i aldersgruppen 3-5 år er 78 prosent.

Årsakene til denne utviklingen er dels vekst i antall barnehageplasser, dels at prisene har blitt lavere og dels at kvinner i noe mindre utstrekning arbeider deltid nå enn før (Lohne 2006).

Fire av ti barn i private barnehager

Av over 231 000 barn med barnehageplass i 2005 hadde om lag 45 prosent plass i private barnehager. Det har vært en økning i andel barn i private barnehager med nesten 10 prosentpoeng siden 1986. Andelen har holdt seg stabil over 40 prosent siden 1993. Økningen forklares med at det politisk er åpnet opp for private alternativer i større grad enn tidligere. Private barnehager omfatter barnehager som ikke er kommunalt drevne og omfatter derfor også privat drevne familiebarnehager. Andelen private barnehager har økt fra 41 prosent i 1986 til 55 prosent i 2005.

Ni av ti ansatte i barnehager er kvinner

Barnehagesektoren domineres av kvinner, men andelen mannlige ansatte har økt noe de siste årene. I perioden 2001-2004 økte andelen mannlige ansatte ved samtlige barnehager med 1 prosentpoeng, fra 7 til 8 prosent. I disse årene økte andel ansatte menn i offentlige barnehager med 0,3 prosentpoeng, mens økningen i private barnehager var på 2 prosentpoeng. I 2005 var i underkant av 9 prosent av de ansatte menn.

I 2005 var det 64 700 ansatte i barnehager, og de utførte 50 300 årsverk. Det var en økning i antall ansatte fra 2004 på 4 200, noe som må ses i sammenheng med utbyggingen av barnehager. Antall årsverk økte med 8 prosent fra 2004. Assistentene og pedagogiske ledere utgjør over to tredjedeler av de ansatte. De resterende ansatte er styrere, tospråklige assistenter, annet pedagogisk personale og annen lønnet hjelp.

Andelen ansatte i barnehage med godkjent førskolelærerutdanning har gått opp fra 31 prosent i 1986 til 34 prosent i 2005. Laveste andel i denne perioden var i 1994 med 27 prosent. Siden har det vært en jevn stigning i andelen ansatte med godkjent førskolelærerutdanning fram til i dag. Andelen styrere og pedagogiske ledere med godkjent førskolelærerutdanning var rundt 90 prosent både i 1986 og i 2005. I løpet av disse 19 årene har prosentandelen vært varierende, og den laveste andelen var i 1994 med 76 prosent.

Færre velger kontantstøtte

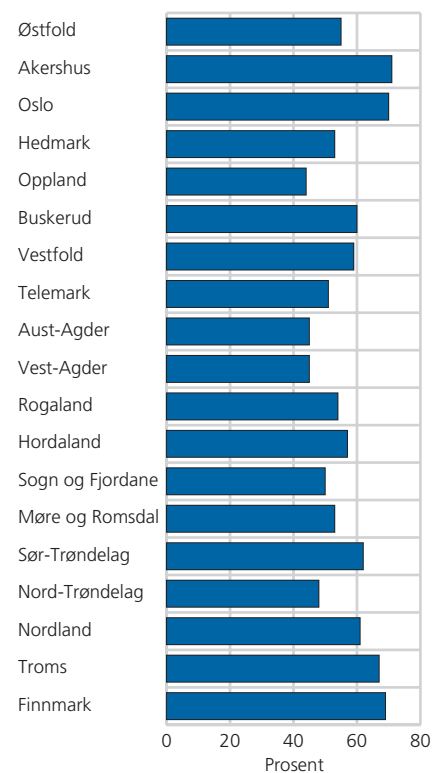
I takt med at barnehagedekningen øker har andelen 1- og 2-åringer med kontantstøtte sunket hvert år siden 1999. For 1-åringene sank andelen fra 69 prosent i 2004 til 64 prosent i 2005. I den samme perioden sank andelen 2-åringer med kontantstøtte fra 58 prosent til 52 prosent.

Den fylkesvise oversikten over antall mottakere av kontantstøtte viser at Hordaland og Rogaland har flest mottakere, mens Aust-Agder og Finnmark har lavest antall mottakere.

Skolefritidsordningen mest populær hos de yngste

Andelen elever som tilbrakte seks timer eller mer i skolefritidsordninger (SFO) holdt seg stabil i 2005 sammenlignet med 2004. Dette gjelder alle klassetrinn. I 2005 deltok syv av ti elever i første klasse i SFO. Andelen

Figur 1. Prosentandel heltidsplasser 1-5 år, etter fylke. 2005

Kilde: Barnehagestatistikk, Statistisk sentralbyrå.

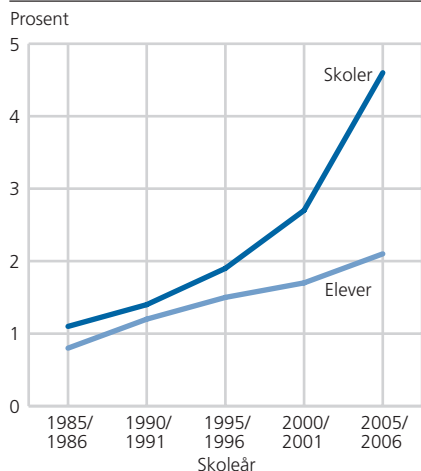
blant elevene i andre klasse var 63 prosent. Omkring halvparten av tredjeklassingene deltok, mens det er betydelig mindre deltakelse i klassetrinnene fjerde til sjuende klasse.

Flere frittstående grunnskoler

Elevtallet i grunnskolen øker, mens antallet skoler reduseres. Fra skoleåret 2000/01 til skoleåret 2005/06 har det totale antall grunnskoler blitt redusert med 100 skoler. Reduksjonen har vært i offentlige skoler, da det i samme periode har vært en betydelig økning i antall frittstående skoler. Frittstående grunnskoler er skoler som driver etter lov av 4. juli 2003 (friskoleloven), tidligere omtalt som privatskoler. I skoleåret 2005/06 var det 145 frittstående grunnskoler i Norge, en økning fra 88 skoler i 2000/01.

Over 13 000 elever går på en frittstående grunnskole, 32 prosent flere enn i skoleåret 2000/01. I 2005/06 utgjorde elever i frittstående grunnskoler litt over 2 prosent av elevene i grunnskolen.

Figur 2. Frittstående skoler^{1,2} og elever i frittstående skoler. Skoleårene 1985/86-2005/06. Prosent

¹ Fra og med skoleåret 1997/1998 ble grunnskolen utvidet med ett klasstrinn, alder for skolestart ble senket fra 7 til 6 år.

² Andel frittstående grunnskoler av totalt antall grunnskoler og andel elever i frittstående grunnskoler av totalt antall elever.

Kilde: Utdanningsstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

Flere lærlinger i videregående opplæring

Antallet elever og lærlinger i videregående opplæring økte fra 2004 til 2005. Høsten 2005 var det til sammen 213 100 elever og lærlinger i videregående opplæring. 181 800 av disse var elever, en økning på 4,6 prosent i forhold til elevtallet på samme tid i 2004. Antall lærlinger per 1. oktober 2005 var om lag 31 300, noe som tilsvarer en økning på 8 prosent sammenlignet med 2004.

Jenter og gutter i videregående opplæring velger i stor grad tradisjonelt. Det er noen flere jenter som velger allmenne fag, mens det er en overvekt av gutter som velger yrkesfag. Innenfor de ulike studieretningene finner man store kjønnsforskjeller. I 2005 utgjorde jenter et stort flertall på grunnkurs som helse- og sosialfag, formgivningsfag og musikk, dans og drama. Guttene dominerte på grunnkursene byggfag, elektrofag, mekaniske fag og trearbeidsfag. Det var flest lærlinger innen studieretningene byggfag, mekaniske fag og elektrofag høsten 2005. Om lag tre av ti lærlinger var jenter.

Ni av ti av alle 16-18 åringer i Norge var registrert som elev eller lærling i videregående opplæring per 1. oktober 2005. Dette tallet har holdt seg stabilt siden innføringen av Reform 94. Reformen innebærer at all ungdom mellom 16 og 19 år har rett til tre års opplæring som kan føre fram til studiekompetanse, yrkeskompetanse eller delkompetanse.

Stadig flere ungdommer med innvandrerbakgrunn deltar i videregående opplæring. Personer med innvandrerbakgrunn er enten førstegenerasjonsinnvandrere (født i utlandet av to utenlandsfødte foreldre) eller norskfødte med to utenlandsfødte foreldre (etterkommere). Går man tilbake til 1990, ser man at om lag 60 prosent av registrert årskull 16-18 år med innvandrerbakgrunn var i videregående utdanning. Per 1. oktober 2005 var tilsvarende andel oppe i 76 prosent. Deltakelsen i videregående opplæring var høyere for etterkommere enn for førstegenerasjonsinnvandrere. Blant etterkommere i alderen 16-18 år var 88 prosent registrert i videregående opplæring høsten 2005, mot 71 prosent for førstegenerasjonsinnvandrere. At det er en lavere andel førstegenerasjonsinnvandrere som er i videregående opplæring enn etterkommere, har sammenheng med at førstegenerasjonsinnvandrere er en sammensatt gruppe med hensyn til for eksempel botid i Norge.

I 2005 var andelen kvinner i alderen 16-18 år med innvandrerbakgrunn i videregående opplæring noe større enn andelen menn, med henholdsvis 77 prosent og 75 prosent. Kvinner med innvandrerbakgrunn i denne aldersgruppen har vært i flertall i videregående opplæring hvert år siden 1998 (Henriksen 2006).

Flere elever på medier og kommunikasjon

Grunnkurs i medier og kommunikasjon i videregående opplæring var den studieretningen som økte mest i popularitet fra 2004 til 2005. Sammenlignet med 2001 har det vært godt over en fordobling av antall elever på dette grunnkurset. Fremdeles er det slik at flertallet av elevene velger studieretning for allmenne, økonomiske og administrative fag. I alt 26 700 elever startet på dette grunnkurset høsten 2005. Går man tilbake til 2001, ser man at dette tallet har vært relativt stabilt i denne fireårsperioden, men med en liten nedgang i antall elever i 2002 og 2003. Denne nedgangen blir forklart med at det da ble startet opp to nye studieretningsfag; medie- og kommunikasjonsfag og salg- og servicefag. Disse fagene var et alternativ for elever som ellers ville ha valgt studieretning for allmenne, økonomiske og administrative fag.

Ni av ti besto sin fag- eller svenneprøve

Om lag 71 300 elever og lærlinger gikk opp til avsluttende eksamen eller fag-/svenneprøve i skoleåret 2004/05. Dette omfatter alle elever som var registrert på videregående kurs II (VK II) per 1. oktober, alle lærlinger og praksiskandidater som har gått opp til fag- eller svenneprøve og privatister som har gått opp til eksamen og bestått i løpet av perioden 1. oktober 2004-30. september 2005. Åtte av ti besto eksamen eller fag-/svenneprøve.

Kandidater til fag- og svenneprøve oppnådde bedre resultat enn elever i VK II. Ni av ti kandidater fullførte og besto en fag- eller svenneprøve skoleåret 2004/05. Tilsvarende tall for elever som besto eksamen i VK II var 77 prosent.

Elevene ved studieretning for helse- og sosialfag oppnådde best resultat av de elevene som gikk på et kurs som leder fram til vitnemål med yrkes- eller studiekompetanse i videregående opplæring. Av kandidatene til fag- eller svenneprøve var det kandidatene på studieretning for medier og kommunikasjon som hadde best resultat.

Størst frafall i yrkesfag

Andelen elever og lærlinger som fullfører videregående opplæring har gått ned. 67 prosent av elevene som startet på grunnkurs for første gang i 2000, fullførte utdanningen, målt fem år etter at de startet. Tilsvarende tall for 1999-kullet var 70 prosent. For de som startet på sitt første grunnkurs i 2000, var det 33 prosent som ikke fullførte utdanningen i løpet av fem år. 26 prosent av disse hadde avbrutt videregående opplæring, mens de resterende fortsatt var i utdanning.

Fullført opplæring betyr at eleven/lærlingen har bestått alle årstrinn i videregående opplæring som fører til vitnemål eller fag-/svennebrev. Avbrutt videregående opplæring betyr at eleven/lærlingen ikke har fullført og heller ikke er lenger registrert som elev/lærling i videregående opplæring. Avgrensningen innebærer at både de som ikke har bestått og de som ikke

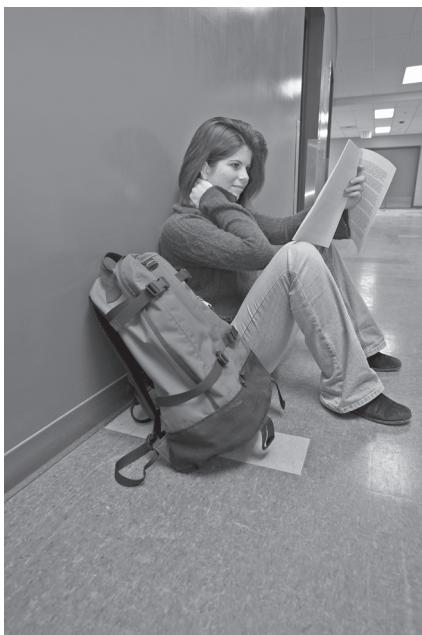

Foto: Photos.com

lenger er i videregående opplæring, regnes som å ha avbrutt den videregående opplæringen.

Av 2000-kullet var det i gjennomsnitt 81 prosent av elevene på de allmennfaglige studieretningene som fullførte i løpet av fem år. Tilsvarende tall for elevene/lærlingene i yrkesfag var 53 prosent. De fagene som hadde høyest avbruddsprosent, var trearbeidsfag og helse- og sosialfag. Studieretningene musikk, dans og drama, allmenne, økonomiske og administrative fag og idrettsfag hadde de laveste avbruddsprosentene i 2000-kullet.

Det er stor forskjell på gjennomføringsgraden mellom kjønnene. Fem år etter oppstart på grunnkurs i videregående opplæring hadde 62 prosent av guttene og 74 prosent av jentene fullført.

Elever og lærlinger med innvandrerbakgrunn har høyere frafall enn andre elever. Totalt 55 prosent hadde fullført utdanningen i løpet av fem år.

Foreldrenes utdanningsbakgrunn har stor betydning for hvorvidt ungdommene fullfører videregående opplæring eller ei. Elever/lærlinger med høyt utdannede foreldre fullfører i større grad enn ungdom med lavt utdannede foreldre. I tillegg har karakterene fra grunnskolen og det å komme inn på ønsket grunnkurs betydning for gjennomføringen (Støren 2003).

Sammenligner man fylkene, ser man at det er store forskjeller når det gjelder andelen elever og lærlinger som fullfører opplæringen. Sør-Trøndelag og Vest-Agder hadde best resultat for elevene som startet på grunnkurs i 2000. De tre nordligste fylkene kom dårligst ut.

Flest kvinner i høyere utdanning

Stadig flere går direkte fra videregående skole over i høyere utdanning. Andelen som fullførte videregående utdanning med studiekompetanse, og som var i høyere utdanning samme høst, økte fra 32 prosent i 2004 til 38 prosent i 2005. Denne andelen har vært økende siden 2001. Det er flere kvinner enn menn som går direkte fra videregående til høyere utdanning, og slik har det vært siden 1993. I 2005 var det 41 prosent kvinner og 33 prosent menn med fullført videregående utdanning med studiekompetanse som var i høyere utdanning samme høst.

Det er en større andel av elever med innvandringsbakgrunn som går direkte over til høyere utdanning, enn elever uten innvandringsbakgrunn, og denne forskjellen synes å ha økt over tid. I 2005 var overgangsprosenten for elever med innvandringsbakgrunn 52 prosent. Noe av årsaken til dette er at det er langt vanligere blant ungdom uten innvandringsbakgrunn å utsette studiestarten. Ser man på førstegenerasjonsinnvandrere og etterkommere hver for seg, ser man en sterk tendens til å begynne i høyere utdanning etter fullført videregående i begge gruppene (Støren 2005).

Det var registrert 211 300 studenter ved landets universiteter og høyskoler per 1. oktober 2005. En av tre i alderen 19-24 år var i høyere utdanning. Flere kvinner enn menn deltok, med andeler på henholdsvis 35 og 24 prosent. Kvinner i denne aldersgruppen har vært i flertall hvert år de siste 20 årene. Andelen kvinner i høyere utdanning har økt med 21 prosentpoeng fra 1986 til 2005, mens menn har hatt en økning på 12 prosentpoeng i samme periode. I aldersgruppen 25-29 år er det også flere kvinner enn menn i

høyere utdanning, henholdsvis 17 og 14 prosent. Kvinnene har vært i flertall siden 1995. Andelen kvinner i denne aldersgruppen har økt med 10 prosentpoeng fra 1986 til 2005, mens menn har hatt en økning på knapt 6 prosentpoeng. Samlet var 16 prosent av befolkningen i alderen 25-29 år i høyere utdanning i 2005.

I 2005 var 19 prosent av ungdom i alderen 19-24 år med innvandringsbakgrunn i høyere utdanning, og 11 prosent i aldersgruppen 25-29 år. Går man tilbake til 1990, ser man at prosentandelen var henholdsvis 12 og 9. Kvinner er i flertall i begge aldersgruppene. Det har vært en kraftig økning i andelen i høyere utdanning blant etterkommere med ikke-vestlig bakgrunn i perioden 1994 til 2003. Andelen av 19-24-åringene som er i høyere utdanning, er fortsatt lav blant førstegenerasjonsinnvandrere med ikke-vestlig bakgrunn, selv om andelen har økt (Støren 2005).

I skoleåret 2004/05 fullførte for første gang flere kvinner (4 100) enn menn (3 800) utdanning med en varighet på mer enn fire år ved landets universiteter og høyskoler. Kvinner var i flertall innen fagområdene primærnæringsfag og lærerutdanning samt utdanninger i pedagogikk. Selv om kvinner i større grad enn menn deltar i høyere utdanning og fullfører studiene, er det fortsatt flest menn som avlegger doktorgrad. I skoleåret 2004/05 ble det avlagt vel 800 doktorgrader, hvor 500 ble fullført av menn og 300 av kvinner.

I skoleåret 2004/05 ble det fullført flest universitets- og høyskoleutdanninger på lavere nivå innenfor helse-, sosial- og idrettsfag. Kvinner sto bak 85 prosent av 7 400 utdanninger som ble fullført på dette fagområdet på lavere nivå. På høyere nivå var det flest fullførte utdanninger innenfor naturvitenskapelige fag, håndverksfag og tekniske fag.

Veksten i antall fullførte universitets- og høyskoleutdanninger har stagnert de siste to studieårene, men antallet har over en tiårsperiode økt med nesten 5 200, eller om lag 20 prosent. Kvinnene har stått for denne økningen.

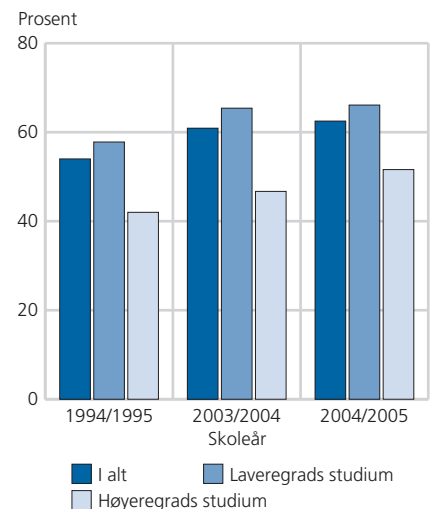
Svak nedgang i antallet utenlandsstudenter

I overkant av 12 300 personer var registrert som studenter i utlandet høsten 2005, det er 6 prosent færre enn året før. Utenlandsstudenter som bare tar en del av studiet i utlandet, såkalte delstudenter, er ikke inkludert. Storbritannia topper listen over populære studieland i 2005 med 2 600 studenter. Deretter følger Australia med 2 100 studenter, med en nedgang på 24 prosent fra 2004. Antallet studenter i nye EU-land som Ungarn, Slovakia, Tsjekia, Polen, samt Irland er økende, mens stadig færre studenter velger tradisjonelle studieland som USA, Frankrike og Tyskland. De mest populære studievalgene er «økonomiske og administrative fag», «helse-, sosial- og idrettsfag» og «humanistiske og estetiske fag».

Kunst- og politistudenter oppnår flest studiepoeng

For skoleåret 2004/05 ble det for første gang publisert statistikk om oppnådde studiepoeng. I gjennomsnitt ble det oppnådd 43 studiepoeng per student. Ved høyskolene ble det oppnådd til sammen 5 millioner studiepoeng, mens 3 millioner ble utdelt ved universitetene. Høyskolene hadde en høyere gjennomsnittlig studiepoengproduksjon og en mindre andel studenter uten oppnådde studiepoeng enn universitetene. Det ble oppnådd flere studiepoeng av studenter ved statlige læresteder enn studenter ved private

Figur 3. Kvinneandel for fullførte høyere utdanninger. Prosent

Kilde: Utdanningsstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

Referanser

Henriksen, Kristin (2006): Studievalg i innvandrerbefolkningen – Bak apotekerdisken, ikke foran tavla. *Samfunnsspeilet 4, 2006, Statistisk sentralbyrå*.

Lohne, Ylva (2006): Mange jobber, men mindre enn før. *Samfunnsspeilet 5-6, 2006, Statistisk sentralbyrå*.

Støren, Liv Anne (2003): Progresjon, søkermønster og tilgang til læreplasser. Oslo, NIFU, skriftserie 36/2003.

Støren, Liv Anne (2005): «Ungdom med innvandrerbakgrunn i norsk utdanning – ser vi en fremtidig suksesshistorie?», NIFU STEP.

institusjoner. Kunst- og politistudenter er mest produktive, med 50 studiepoeng per student. Normert studieprogresjon er 60 studiepoeng i året. Mindre enn en tredjedel av landets studenter oppnådde 60 studiepoeng eller mer i 2004/05. En av årsakene til dette kan være at flere velger å studere på deltid. Flere menn enn kvinner oppnådde ikke noen studiepoeng, mens flest kvinner fulgte normert studieprogresjon. De mest effektive studentene finner man i aldersgruppen 20 til 24 år, med en produksjon på 50 studiepoeng per student i studieåret 2004/05.

Befolkningens utdanningsnivå

I den norske befolkningen i aldersgruppen 16 år og eldre er det flest med utdanning på videregående nivå. En av tre har utdanning på grunnskolenivå, mens hver fjerde person har en høyskole- eller universitetsutdanning. Det er flest kvinner som har utdanning på grunnskolenivå, mens menn er i flertall på videregående nivå. Når det gjelder høyere utdanning er kvinner i flertall, men dette gjelder bare høyere utdanning med varighet til og med fire år. Andelen menn med lang høyere utdanning, mer enn fire år, er nesten dobbel så høy som blant kvinner.

Befolkningen i Oslo, Akershus og Sør-Trøndelag har det høyeste utdanningsnivået i landet, mens Hedmark, Oppland og Nordland er de fylkene hvor det er lavest andel personer med høyere utdanning.

Tallene for befolkningens utdanningsnivå er basert på nye definisjoner av hvor mye utdanning som kreves for å bli definert på de ulike nivåene. Det har vært behov for endringer i nivådefinisjonene, fordi de norske definisjonene ikke har vært helt i samsvar med de nåværende internasjonale retningslinjene. Befolkningens utdanningsnivå har en sentral plass i mange samfunnsvitenskaplige studier og analyser, og variabelen «utdanningsnivå» brukes internasjonalt, blant annet som mål på humankapital (befolkningens kunnskap og kompetanse) og som indikator i levekårsundersøkelser. Norge er et av landene som alltid har hatt et høyt utdanningsnivå i alle publiseringer av statistikk, og en svært høy andel av den norske befolkning er blitt registrert med utdanning på videregående nivå eller på universitets- og høyskolenivå. Det er nå klare internasjonale retningslinjer for hvor mye utdanning som kreves på henholdsvis grunnskolenivå, videregående nivå og universitets- og høyskolenivå for at man skal kunne si at en utdanning er fullført på et gitt nivå.

For mer detaljerte beskrivelser av befolkningens utdanningsnivå, se artikkel i SSBmagasinet «Nye definisjoner av utdanningsnivåer» (http://www.ssb.no/vis/magasinet/slik_lever_vi/art-2006-09-14-01.html).